

2022'de Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakmak ve 2023'ten Beklentiler - Mitat Çelikpala

Türkiye ve Rusya, 2022 yılını Milli

Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın 28 Aralık'ta gerçekleştirdiği Moskova ziyareti ile kapattı. Bu ziyarette Bakan Akar'a MİT Başkanı Hakan Fidan da eşlik etti. Akar Moskova'da Rus Savunma Bakanı Sergey Şoygu ve Suriyeli mevkidaşı Ali Mahmud Abbas

ile bir araya geldi. Bu buluşma, Türk ve Suriyeli üst düzeyli karar alıcıların 11 yıldır ilk defa bir araya geldiği bir toplantı olması hasebiyle önemliydi. Buluşmanın

Suriye konusunun terörle mücadele ve göçmenlere ilişkin konular da dâhil olmak üzere geniş bir kapsamda ele alındığı bir ilk adım olduğu açıklandı. Daha da önemlisi,

tarafların Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önerisi ile bir araya geldikleri ve bu

buluşmanın üç liderin Ocak ayı içerisinde bir araya gelmeleri için gereken zemini de hazırladığı belirtildi. Bu gelişme, 2022 yılı kapanırken Türk-Rus ilişkilerinde, özellikle siyasi ve güvenlik konularında, 2023'te yeni bir bakış açısıyla ilerleneceğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Türkiye ve Rusya için 2022'ye Bakmak

Türk-Rus ilişkileri 2022 yılına da Ukrayna odaklı gerilimler ile bunun küresel güvenlik alanına yansımalarının Türk Dış ve güvenlik politikası üzerindeki ağır etkisi altında girmişti. Türk-Rus ilişkilerinin son otuz yılı;

ikili, bölgesel ve küresel gerginliklere rağmen, ikilinin karşılıklı iş birliği geliştirebildikleri tarihsel bir süreci işaret etmekte. Bu uzun dönemde ekonomik ve ticari ilişkiler gelişirken siyasi ve askeri işbirliği alanlarında büyük gelgitlerin yaşandığı, ama tarafların uzlaşma yollarını bulmayı becerdikleri bir zemin oluştu. Bu durum, Türkiye-Rusya ikili ilişkilerinin 'karmaşık yapı', 'rekabet', 'çatışma ve iş birliğini birlikte yürütme', 'pragmatizm' gibi birkaç temel kavram etrafında anlaşılmaya ve değerlendirilmeye çalışılmasının sonucudur.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in "*Görüşmelerimiz bazen zor geçiyor ancak her seferinde uzlaşabiliyoruz*" sözleri ışığında, iki tarafın son yirmi yılda Erdoğan ve Putin yönetimleri altında 'lider odaklı' mekanizmalar aracılığıyla süreci ilerlettikleri görülüyor. Nitekim 2022'ye Putin'in iki ülke arasındaki "verimli iş birliğinin 2022'de de devam edeceğinden şüphe duymadığı" yönündeki yeni yıl mesajıyla girildi. Fakat ikili işbirliğini ağır baskısı altına alan gelişme, Rusya'nın 24 Şubat'ta Ukrayna topraklarında başlattığı 'askeri operasyon' oldu. 'Askeri operasyon', Türkiye'nin güvenlik

ve dış politikasını doğrudan etkilemenin çok ötesine geçerek, küresel politikaları kökten değiştiren ve yeni bir küresel güvenlik mimarisinin tartışıldığı gündem yarattı. Bu durum kuşkusuz NATO üyesi Türkiye'nin Batılı müttefiklerin yeniden 'öteki' olarak niteledikleri Rusya ile ikili ilişkilerini çevreleyen bir yapıya dönüştü. İkili

ilişkilerin siyasi ve güvenlik boyutları, Suriye, Karadeniz ve elbette Kafkasya konularına girilmeden değerlendirilemez bir hal aldı.

Türkiye'nin Karadeniz ve enerji güvenliği gibi konularının yanı sıra Türkiye-Ukrayna ve Türkiye-Rusya ilişkilerini de doğrudan etkileyen bu gelişme karşısında Ankara'nın tepkisi Moskova'nın kınanması, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin vurgulanması oldu. Ankara'nın Batılı müttefikleriyle uyumlu bu tavrına rağmen AB ülkeleri ve ABD tarafından Rusya'ya yönelik olarak uygulamaya konulan ekonomik/ticari yaptırımlara katılmadığı belirtilmelidir. Bu durum, Türkiye'nin Rusya ile birçok alanda derinleşen ilişkilerini dikkate alan, bölgesel dinamikleri ve ulusal çıkarlarını gözetten stratejisinin bir yansımasıdır. Ülkenin karşı karşıya bulunduğu ekonomik zorluklar ile artan enerji talebi de zorlayıcı unsurlardır.

Ankara, Rusya'nın askeri operasyonunun hemen akabinde, durumu kıyıdaşlar arasında bir savaş olarak değerlendirerek, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 19. Maddesine işlerlik kazandırdı. Boğaz geçişleri Rusya ve Ukrayna savaş gemilerine kapatıldı. Bunun da ötesinde Ankara fiilen NATO üyeleri dâhil olmak üzere kıyıdaş olmayan diğer ülkelere de bir süreliğine Karadeniz'e savaş gemisi geçirmemelerini telkin ederek, Anlaşmanın 'Türkiye'nin yakın savaş tehdidi hissetmesi halinde Boğazları tüm savaş gemilerininin geçişine kapatması' anlamına gelen 21. Maddesi kapsamındaki kısıtlamaları devreye sokmuş oldu. Böylece Karadeniz Mart 2022'den bugüne bir tür kapalı denize dönüştü.

Bu gelişme sonrasında ve neredeyse 2022 boyunca Ankara, NATO üyesi kimliğinin yanı sıra Moskova ile ikili ilişkilerini de temel alarak arabulucu/kolaylaştırıcı söylem ve yaklaşımını benimsedi. Erdoğan'ın

Putin ve Zelenski ile görüşmeleri, insani koridor açılması yönünde çağrı ve girişimleri, Antalya Diplomasi Forumu kapsamında Ukrayna Dışişleri Bakanı Kuleba ve Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un bir araya getirilmesi, 29 Mart'ta Rus ve Ukraynalı heyetlerin İstanbul'da bir araya getirilmesi gibi girişimler de Türkiye'nin bu dönemdeki aktif siyaseti olarak akılda tutulmalıdır. Nitekim Temmuz ayında imzalanan Ukrayna ve Rusya'nın başta tahıl olmak üzere diğer gıda ürünlerini ihraç etmelerinin önünü açan Tahıl Anlaşması da son dönemde Batılı müttefikleriyle anlaşmazlıklar yaşayan Ankara'nın artı hanesine yazılan bir adım oldu. Savaşın etkilerine rağmen Ankara'nın Rusya ve Batılı müttefikleri arasında bir denge kurmayı başardığı söylenebilir. Kuşkusuz bu dengenin devamlılığı Rusya'nın önümüzdeki dönemde izleyeceği tavra bağlı olacak.

Artan

Ticaret Hacmi

İkili ilişkilerde dikkati çeken bir diğer başlık ikili arasında artan ticaret hacmi oldu. Batılı ülkelerin ağır yaptırımları altındaki Rusya ile Türkiye'nin ticaret hacminin Ankara'nın yaptırımlara taraf olmaması nedeniyle neredeyse yüzde 50 oranında arttığı görülüyor. Bu artışta Türkiye'nin Rusya'dan yaptığı enerji ithalatı büyük paya sahip bulunuyor. Ankara'nın Rusya'dan aldığı petrol ürünleri miktarında iki kat artış gözlemlenmekte. Batılı ülkelerin yaptırımlarının bir sonucu olarak görülen bu artış, Batı ile ticareti ciddi manada kısıtlanan Rusya açısından Türkiye'nin alternatif bir pazar ve tedarikçiye dönüşmesi anlamına geliyor. Bu Türk ekonomisi açısından bir başarı ve artı değer olarak görülse de önümüzdeki dönemde Batı ile ilişkilerde yaratacağı siyasi zorluklar da dikkate alınmalıdır.

Benzer biçimde, 2022'de

TürkAkım'ın işlerlik kazanmasıyla birlikte Türkiye'nin Rusya'dan gaz alımı da artarak devam etti ve yıl içerisinde yapılan açıklamalarla Rus gazının Batı'ya iletilmesinde ana hatlardan biri olabileceği konusu da gündeme geldi. Bu durum

Ukrayna'nın denklemden çıkması ve Türkiye'nin Rus gazı için ana güzergâh olmasının kapısını açabilir. Ama bu adımın atılabilmesi için henüz çok erken olduğu da akılda tutulmalı. İkilinin enerji alanındaki işbirliğinin ana unsurlarından biri olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin inşasında bir takım aksamalar söz konusu olsa da santralin ilk ünitesinin 2023 yılı içinde devreye girmesi bekleniyor.

Bardağın dolu tarafını oluşturan bir diğer konu ise Covid-19 salgını sürecinde aksayan turizmin tekrar hareketlenmesinin yarattığı olumlu sonuçlardır. Her ne kadar savaşın şiddetlenmesi ile birlikte 2021'de şekillendirilen turizm stratejisinde belirtilen rakamlara ulaşılamasa da bir hareketliliğin olduğu görülüyor. Bunda Rusya'ya uygulanan ulaşım ambargosu nedeniyle Türkiye'nin Rusya için Batı dünyasına tek çıkış noktasına dönüşmesinin de etkisi bulunuyor. Ayrıca seferberlik ilanıyla ülkelerini terk etmek zorunda kalan on binlerce Rus ve Ukraynalı'nın da Türkiye'ye yerleştiği eklenmeli.

Sorun Başlıkları

İkili

ilişkilerin sorun başlıkları ise 2022 gündemindeki yerlerini korudular. İki ülkenin yakın çevresi olarak adlandırabileceğimiz komşu bölgelerde yaşanan gelişmeler karşısında çıkarları, dolayısıyla geliştirdikleri politikalar zaman zaman temelden farklılaştı. Örneğin Rusya Şam'da var olan yönetimi desteklerken Türk tarafı yeni bir yönetimin kurulması gereğinin altını çizdi. Ya da Ankara Kafkasya'da Kurulu düzeni değiştirmeye çalışırken Moskova statükoyu destekleyen bir yaklaşımı tercih etti. Bu bağlamda Türkiye ve Rusya'nın ortak yakın çevrelerini şekillendirmeye yönelik ortak bir vizyonları olduğu söylenemez. Tarafların olayların seyri karşısında izledikleri politikalar ve kullanılan siyasi söylemler çok çabuk farklılaşabiliyor. Güvenlik bağlamında zaman zaman işbirliği söylemiyle ortaklaşa hareket alanları yaratılsa da bunlar genelde

taktiksel seviyede kaldı. Süreç odaklı biçimde ve ortaya çıkan gerginliğin tırmanmasının önüne geçmek adına atılan sınırlı adımlara dönüşüp kayboldu. Kuşkusuz bunun en güncel iki örneği Karadeniz'deki gelişmeler ve Suriye meselesinin çözümünde atılan adımlardır. Karadeniz'de var olan bölgesel denge bozulurken kurulan tüm mekanizmalara, imzalanan anlaşmalara ve yapılan görüşmelere rağmen Suriye'de hala tarafların beklentilerini karşılayacak çözümlere varılamadı.

2021'in

ikinci yarısından bugüne ikilinin önündeki en önemli ve hassas konu Suriye olarak değerlendirilebilir. Tarafların 2022 sonunda bu konuda atım atmaları farklı bir takım gelişmeleri doğurabilir. Bu iyi niyetli beklentiye rağmen gerilimin Suriye'de rejim ve Rusya tarafından terörist olarak nitelendirilen silahlı muhalefetin kuzeyde çekildiği son kalelerden biri olan İdlib odaklı olarak zaman zaman artarak devam ettiği görüldü. Rus tarafı ortak devriye görevlerine rağmen TSK birliklerinin yayılmış olduğu geniş bir bölgede hava harekâtlarını sürdürmekte bir sakınca görmedi. Türkiye'nin bu bölgedeki teröristler ile muhalif grupların birbirinden ayırma görevini yerine getirmediği değerlendirildi. 2023'de gelişmelerin ne getireceğini yakından takip etmek gerekiyor.

İkili

siyasi ilişkilerde tehlike içeren öncelikli alanlardan bir diğeri Kafkasya. Rus-Türk Ateşkesi İzleme Merkezi aktif olarak faaliyette. Moskova'nın Ermenistan ile Türkiye arasında başlatılan normalleşme sürecine destek vermesine rağmen 2022'de beklentileri karşılayacak olumlu dönüşümler söz konusu olmadı.

İkili

ilişkilerin önümüzdeki dönemdeki genel seyrini belirleyecek olan çerçeve ise 2022'de olduğu gibi Rusya ve Türkiye'nin başta ABD olmak üzere Batılı aktörlerle ilişkileri olacak. Rusya Ukrayna krizini canlı tutarak, Avrupa güvenlik mimarisinde kendi lehine önemli kazanımlar elde etmeyi hedefliyor. Ama NATO'nun eski Sovyet cumhuriyetlerine doğru genişlememesi veya Baltıklar ve Karadeniz gibi bölgelerdeki askeri faaliyetlerini arttırmaması gibi konularda

Batı'dan taviz koparması pek de mümkün görünmüyor. Aksine gerginliği tırmanacağı

ya da en azından bu haliyle uzayarak gideceği ihtimali daha da kuvvet kazanmış durumda. Bu durumun NATO üyesi Batılı bir aktör kimliğine sahip olan Türkiye'yi etkisi altına almaması mümkün değil. Ayrıca, Türk-Rus ikili ilişkilerinde iniş ve çıkışlara yol açma potansiyeli taşıyor. Bu bağlamda ilk akla gelen ve Ankara'yı zorlayan konu başlığı İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelikleri konusu. 28 Haziran'da Türkiye,

Finlandiya ve İsveç arasında üyelik konusunda Üçlü Muhtıra imzalanmış olsa da bu konuda somut ilerleme sağlanamadı. Batılı müttefikler bu konuyu Rusya'ya dolaylı destek verilmesi olarak görüyorlar. Bu bağlamda 2023'ün 2022'den daha zorlu bir yıl olacağı söylenebilir. Bir son ama önemli nokta olarak da Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi'nin 2019'dan bugüne kadar toplanamadığı akılda tutulmalı.

Mitat Çelikpala, Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr. Mitat Çelikpala, Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Dr. Çelikpala'nın çalışma alanları arasında eski Sovyet coğrafyası ve Kafkasya, diaspora çalışmaları, Karadeniz Bölgesi ve güvenliği, Türk-Rus ilişkileri, enerji güvenliği, kritik altyapı güvenliği ve terörizmle mücadele gibi konular yer almaktadır. Çelikpala'nın yukarıda belirtilen konularda akademik dergiler ve güncel medyada yayınlanmış makale ve değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Mitat elikpala, '2022'de Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakmak ve 2023'ten Beklentiler', *Panorama*, evrimii Yayın, 10 Ocak 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/01/10/mc-3/>

Telif@UIK*Panorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UIK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.